

HOOFDSTUK I

Inleiding

1 Het verhaal van personenschade

In dit deel van de reeks monografieën staat het civiele recht inzake het verhalen van personenschade centraal.

Het vormt daarmee een vijfluk met de andere delen over schadevergoedingsrecht. De eerste drie delen, Lindenbergh, *Schadevergoeding: algemeen, deel 1* (Monografieën BW nr. B34) 2014; Klaassen, *Schadevergoeding: algemeen, deel 2* (Monografieën BW nr. B35) 2007 en Spier, *Schadevergoeding: algemeen, deel 3* (Monografieën BW nr. B36) 1992 zijn gewijd aan het algemeen deel van het schadevergoedingsrecht en behandelen thema's die zich bij alle soorten schades kunnen voordoen. In de laatste twee delen – het onderhavige deel en het deel Salomons, *Schadevergoeding: zaakschade* (Monografieën BW nr. B38) 1993 – staan deelterreinen centraal die zijn gericht op bepaalde typen schade.

Personenschade is evenwel geen afzonderlijke juridische categorie in de zin dat deze door een enkele afzonderlijke wettelijke regeling wordt bestreken. Het verhaal van dergelijke schade is onderworpen aan de algemene regels van het materiële civiele aansprakelijkheidsrecht en het civiele, bestuurs- en strafprocesrecht. Slechts op enkele punten gelden er specifieke regels voor het verhalen van letsel- en overlijdensschade. Voor het overige moet de toepassing van algemene regels op deze categorie worden toegesneden. Dat betekent dat telkens een vertaalslag moet worden gemaakt van algemene regels naar een bijzondere thematiek.

De belangrijkste bronnen van het recht inzake het verhaal van personenschade zijn de bepalingen inzake contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid en de bepalingen inzake schadevergoeding uit het Burgerlijk Wetboek, art. 6:74, 7:453 en 7:658, respectievelijk 6:162 e.v. en art. 6:95 e.v. BW, een enkele bepaling uit een bijzondere wet (bijvoorbeeld art. 185 Wegenverkeerswet 1994) en de relevante bepalingen uit het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, maar ook komt betekenis toe aan bepalingen van EU-herkomst en aan het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens. Zie voor inventarisaties op het laatste punt S.D. Lindenbergh, 'De invloed van fundamentele rechten in het personenschaderecht', *TVP* 2004, p. 110-114; J. Roth e.a., 'De invloed van het EVRM op de letselschadepraktijk', themanummer *Letsel & Schade* 2011/1; G.E. van Maanen & S.D. Lindenbergh, *EVRM en privaatrecht: is alles van waarde weerloos?*, Preadviezen Vereniging voor Burgerlijk Recht, Deventer 2011; A.L.M. Keirse, 'Europeanisering in verbintenissenrecht', in: *Europeanisering van vermogensrecht* (Preadviezen Nederlandse Vereniging voor Burgerlijk Recht 2010), Deventer 2010, p. 9-140 en J.M. Emaus, *Handhaving van EVRM-rechten via het aansprakelijkheidsrecht* (diss. Utrecht), Den Haag 2013.

Voorts kan worden gedacht aan 'soft law' in de vorm van richtlijnen of gedragsregels, zoals de Gedragscode Verzekeraars 2011, de verschillende richtlijnen van de Letselschaderaad (zie daarvoor www.deletselschaderaad.nl), aan de Gedragscode Behandeling Letselschade 2012 (GBL 2012) en aan de Gedragscode Openheid medische incidenten; betere afwikkeling Medische Aansprakelijkheid (GOMA), die het handelen van de bij de afwikkeling van letselschade betrokken beroepsgroepen op het oog hebben.

Uiteraard zijn niet alleen de gecodificeerde rechtsregels belangrijke bronnen, maar komt ook – grote – betekenis toe aan de wijze waarop de rechtspraak daaraan toepassing geeft en aan de rechtsliteratuur. In de afgelopen decennia heeft de rechtspraak het personenschaderecht in belangrijke mate vormgegeven en is er op dit terrein een grote hoeveelheid literatuur verschenen.

Het recht inzake de afwikkeling van personenschade mag dan geen afzonderlijk rechtsgebied zijn, wel kan het worden gezien als één van de frontlinies van het aansprakelijkheidsrecht en dus ook van de rechtsontwikkeling op dat gebied.

Voor veel spraakmakende rechtspraak over fundamentele rechtsvragen vormden gevallen van personenschade de aanleiding. Men denke aan de rechtspraak over *wrongful birth* (HR 21 februari 1997, NJ 1999/145, m.nt. C.J.H. Brunner) en *wrongful life* (HR 18 maart 2005, NJ 2006/606, m.nt. J.B.M. Vranken (*Baby Kelly*)), aan rechtspraak inzake verjaring (HR 28 april 2000, NJ 2000/430, m.nt. A.R. Bloembergen (*Van Hese/De Schelde*), en HR 31 oktober 2003, NJ 2006/112, m.nt. Du Perron (*Saelman/Academisch Ziekenhuis VU*)) en causaal verband (HR 8 februari 1985, NJ 1986/137 (*Renteneurose*), en HR 31 maart 2006, NJ 2011/250, m.nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (*Nefalit/Karamus*)), maar ook aan de ontwikkelingen op het gebied van verkeersaansprakelijkheid (onder – veel – meer HR 1 juni 1990, NJ 1991/720, m.nt. C.J.H. Brunner (*Ingrid Kolkman*)), medische aansprakelijkheid (HR 9 november 1990, NJ 1991/26 (*Speeckaert/Gradener*)) en werkgeversaansprakelijkheid (bijvoorbeeld HR 1 februari 2008, NJ 2009/330 (*Maasman/AKZO*)) en aan de grensverkenning op het gebied van risicoaansprakelijkheden (bijvoorbeeld HR 8 oktober 2010, NJ 2011/465, m.nt. T. Hartlief (*Hangmat*)).

Personenschade is – uiteraard – niet alleen interessant vanuit juridisch perspectief: het thema heeft een aanzienlijk maatschappelijk belang.

Jaarlijks overlijden in Nederland vele honderden personen door verkeersongevallen, arbeidsongevallen en medische fouten. Een veelvoud daarvan loopt door dergelijke gebeurtenissen fysiek en psychisch letsel op. Zo wordt er voor 2013 gesproken over 570 dodelijke slachtoffers in het wegverkeer en 18.800 ernstig gewonden (www.swov.nl/NL/Research/cijfers/Cijfers_Ongevallen.htm) en voor 2011 over 207.000 personen die in verband met arbeid letsel hebben opgelopen (www.veiligheid.nl/cijfers/arbeidsongevallen). Uiteraard kunnen ook heel andere typen voorvallen personenschade veroorzaken: geweldsdelicten, vliegcrashes, huis-tuin-en-keukenongelukjes, vrijheidsberoving, et cetera. Niet in al deze gevallen is deze schade te verhalen, bijvoorbeeld omdat geen aansprakelijkheid kan worden aangenomen of omdat de aansprakelijke geen verhaal biedt, maar dat neemt niet weg dat in (heel) veel gevallen het verhalen van personenschade wel aan de orde is.

Hierna wordt het recht op het terrein van het verhaal van personenschade in kaart gebracht en besproken.

Hierna worden de hoofdlijnen van het rechtsgebied uiteengezet. Omdat de vergoeding van personenschade geen afzonderlijk rechtsgebied is, maar vele uiteenlopende

juridische leerstukken raakt, zijn dikwijls keuzes gemaakt. Vaak, bijvoorbeeld op het gebied van de grondslagen van aansprakelijkheid, maar ook op het gebied van causaal verband en eigen schuld, is gekozen voor vermelding van de hoofdlijnen. Waar een meer uitvoerige behandeling van een leerstuk achterwege is gelaten, is zo veel mogelijk verwezen naar andere beschikbare literatuur. Nu personenschade – niet alleen in Nederland, maar ook elders – geen afzonderlijk rechtsgebied is, is rechtsvergelijking complex.

Niet alleen in Nederland, maar ook in ons omringende landen bestaat er geen integrale wettelijke regeling van aansprakelijkheid voor personenschade; ook elders vormt het op dit punt geldende recht grotendeels een toepassing van algemene leerstukken. Daarom is ervoor gekozen om niet op alle punten rechtsvergelijkende gegevens toe te voegen, maar daaraan vooral op enkele hoofdpunten en knelpunten aandacht te besteden. Voor uitvoerige – zij het al wat oudere – rechtsvergelijkende overzichten op het gebied van personenschade wordt verwezen naar Marco Bona & Philip Mead (eds.), *Personal injury compensation in Europe*, Kluwer 2003 en Marco Bona, Philip Mead & Siewert Lindenbergh, *Fatal accidents & secondary victims*, St. Albans: XPL Publishing 2005. Zie voorts meer over het aansprakelijkheidsrecht in het algemeen, maar ook met gegevens over (personen)schade Cees van Dam, *European tort law*, Oxford University Press 2013.

2 Persoon en schade

Het onderwerp van onderzoek is het verhaal van de schade die het gevolg is van aantasting van de menselijke persoon of persoonlijkheid. Een dergelijke aantasting kan op uiteenlopende wijzen plaatsvinden. Daarbij valt – min of meer globaal – te onderscheiden tussen aantasting van de fysieke en psychische gezondheid, overlijden, en andersoortige aantastingen van de menselijke persoonlijkheid. Het begrip personenschade wordt hier ruim opgevat: als schade die het gevolg is van aantasting van de fysieke of psychische integriteit van de menselijke persoon, maar ook als schade die het gevolg is van andersoortige aantastingen van de menselijke persoonlijkheid, zoals bijvoorbeeld vrijheidsberoving, aantasting van de persoonlijke levenssfeer en schending van andere fundamentele rechten die bescherming van de menselijke persoon beogen.

Meestal wordt de term personenschade gebruikt voor schade als gevolg van – kortweg – letsel of overlijden.

Nu is overlijden een betrekkelijk eenduidig begrip, maar van letsel kan dat allerminst worden gezegd. In de letterlijke zin komt 'letsel' van *laedere*, schaden. In het spraakgebruik pleegt te worden bedoeld op de gevolgen van aantastingen van fysieke en psychische gezondheid. Dergelijke aantastingen kunnen uiteenlopende oorzaken hebben en verschillende vormen aannemen. Men denke aan botbreuken, brandwonden of een hersenschudding door een verkeers- of arbeidsongeval, aan aantastingen van ingewanden, huid, ogen of neurologische functies door blootstelling aan gevaarlijke stoffen, aan psychische trauma's door angst, door waarneming van een schokkende gebeurtenis of door overbelasting, et cetera. In al deze gevallen gaat het om schade aan de gezondheid van de persoon.

Behalve door letsel of overlijden kan de mens ook op andere wijze worden 'aangetast' en als gevolg daarvan schade lijden.

Naast schade aan de gezondheid kan schade aan reputatie of 'persoonlijkheid' onder personen-schade worden begrepen. Men denke aan slachtoffers van 'strafrechtelijke dwalingen', die met ernstige misdrijven in verband zijn gebracht en ten onrechte van hun vrijheid beroofd zijn geweest, maar ook aan anderszins ten onrechte beschuldigen (bijvoorbeeld van seksuele handelingen) of slachtoffers van belediging. Voorts kan worden gedacht aan personen wier persoonlijke integriteit is aangetast, zoals slachtoffers van ongewenste intimiteiten of seksueel misbruik, of aan slachtoffers van onrechtmatige uitingen in de pers. Dergelijke gebeurtenissen kunnen tevens leiden tot schade aan de gezondheid van de persoon in kwestie, maar ook zonder dergelijke gevolgen kunnen zij tot een aanspraak op schadevergoeding aanleiding geven.

Een bijzondere categorie van gevallen wordt gevormd door de schade die het gevolg is van een ongewenste of een ongewenst voortgezette zwangerschap. Men denke aan '*wrongful birth*' (de situatie dat een kind uit een ongewenste zwangerschap wordt geboren en de ouders daardoor met onderhoudsverplichtingen worden belast) en '*wrongful life*' (het geval dat als gevolg van een zwangerschap die door medische nalatigheid niet is afgebroken een gehandicapt kind wordt geboren, waardoor ouders met onderhoudsverplichtingen worden belast en het kind met een handicap). Zie over deze problematiek nader nr. 44.

Hoewel het begrip personenschade naar 'oorzaak' (letsel, overlijden, maar ook andere aantastingen) dus ruim wordt opgevat, moet worden bedacht dat het in dergelijke gevallen meestal gaat om dezelfde typen schadeposten.

Zie over de schadeposten die bij personenschade doorgaans aan de orde komen hierna.

Schade van rechtspersonen blijft hier goeddeels buiten beschouwing.

Rechtspersonen lijden bij uitstek schade aan hun (afgescheiden) vermogen, zij het dat in de rechtspraak wel is aanvaard dat zij ook een aanspraak kunnen hebben op vergoeding van ander nadeel dan vermogensschade (art. 6:106 BW), bijvoorbeeld omdat hun 'levenssfeer' is aangetast, of omdat zij zijn gefrustreerd in de verwezenlijking van een ideëel doel. Zie MvA II, *Parl. Gesch. BW Boek 6* 1981, p. 380; EHRM 6 april 2000, NJ 2000/612 (*Comingersoll S.A./Portugal*) en Lindenbergh, *GS Schadevergoeding*, art. 6:106 BW, aant. 11 voor enige Nederlandse rechtspraak.

Wel komt hierna aan de orde de schade die rechtspersonen kunnen lijden als gevolg van letsel of overlijden van een (natuurlijke) persoon. Denk aan het verhaalsrecht van de werkgever voor tijdens ziekte doorbetaald loon (nr. 14) en aan de schade die een maatschap lijdt doordat aan een van de maten letsel wordt toegebracht (nr. 20).

En dan het begrip schade. Dat is niet alleen een feitelijk begrip – in de zin van feitelijke aantasting of beschadigd zijn – maar ook een juridisch begrip. Het begrip personenschade verbindt als het ware bepaalde feiten met het recht.

Vormt voor de arts of de automonteur respectievelijk een gebroken arm of een deuk in een autoportier 'schade', de jurist beziet het begrip schade vooral met het oog op de vergoedbaarheid ervan. Zie daarover L.G. Eykman, 'Letsel- en zaakschade, onrechtmatige daad, wanprestatie, samenloop', *VA* 1980/2, p. 128-156. Zie over het feitelijk schadebegrip voorts Asser/*Hartkamp & Sieburgh 6-IV**2011/13. Ten aanzien van aantastingen van de persoon gaat het meer in het bijzonder om de vraag hoe deze feitelijke aantastingen zich laten vertalen in vermogensschade en ander nadeel dat rechtens voor vergoeding in aanmerking komt. In die zin is schade een juridisch (normatief) begrip. Zie nader S.D. Lindenbergh, *Schadevergoeding algemeen 1* (Mon. BW nr. B34) 2014/32. Het veronderstelt in de eerste plaats een grondslag voor aansprakelijkheid om de schade te kunnen verhalen (een fout, een risico dat voor andermans rekening komt) en vervolgens een

vertaalslag van de feiten (de aantasting, inspanningen ter genezing, resterende gevolgen en inspanningen voor verhaal) naar het recht (vermogensschade, art. 6:95 en 6:96 BW en ander nadeel, art. 6:106 BW). Die vertaalslag staat hierna centraal.

De vertaling van aantastingen van de mens naar schade die via het aansprakelijkheidsrecht voor vergoeding in aanmerking komt, kent verschillende stappen.

Eerst is de vraag op welke grond de aansprakelijkheid voor schade kan worden gebaseerd. Vervolgens moet worden vastgesteld of de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid berust de schade waarvan vergoeding wordt gevorderd heeft veroorzaakt en ten slotte moeten de aard en de omvang van die schade in kaart worden gebracht. Dat proces is in het ene geval meer complex dan in het andere. Loopt iemand door een verkeersongeval een dwarslaesie op, dan is evident dat hij daardoor aan een rolstoel gebonden zal zijn, in zijn dagelijks leven en in zijn arbeidzame leven waarschijnlijk belangrijke beperkingen zal ondervinden en daarnaast pijn, verdriet zal hebben en levensvreugde zal derven. Stelt iemand dat hij als gevolg van langdurige belasting op de werkplek is komen te lijden aan oververmoeidheid, dan is minder eenvoudig vast te stellen of aansprakelijkheid bestaat, of het werk de oorzaak is van de klachten en welke beperkingen en schadeposten daaruit precies voortvloeien. Zo kan in het algemeen worden gezegd dat 'moeilijk objectieerbare klachten' aanleiding geven tot complicaties bij de afwikkeling van schades. Zie daarover nader nr. 20.

Fysiek letsel en psychische aandoeningen zijn in dit verband slecht te (onder)scheiden. Dat onderscheid is lastig omdat fysieke aantastingen psychische gevolgen kunnen hebben (een depressie door fysieke invaliditeit, secundaire victimisatie door een procedure) en psychische inwerkingen fysiek tot uitdrukking kunnen komen (een hartaanval door schrik), maar ook omdat zij tot dezelfde schade kunnen leiden: kosten van behandeling, arbeidsongeschiktheid, immateriële schade, verhaalskosten. In die zin verschillen fysiek letsel en psychisch letsel vanuit juridisch oogpunt niet wezenlijk van elkaar.

Hooguit kan worden gezegd dat psychische aandoeningen in het algemeen moeilijker objectieerbaar zijn, maar als gezegd kan dit zich ook voordoen bij 'fysieke' aandoeningen. Bovendien heeft de psychiatrische diagnostiek een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt die ook handvatten biedt voor juridische duiding. Die heeft bijvoorbeeld geresulteerd in de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-V) van de American Psychiatric Association en in de *International Classification of Diseases* (ICD 10) van de World Health Organisation, die weliswaar niet zijn geschreven voor juridische doeleinden, maar in de praktijk wel aanknopingspunten bieden voor classificatie.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de aandacht voor psychische schade in het aansprakelijkheidsrecht het afgelopen decennium aanzienlijk is toegenomen. Vgl. bijvoorbeeld de rechtspraak inzake 'shockschade' (HR 22 februari 2002, *NJ* 2002/240, m.nt. J.B.M. Vranken (*Taxibus*) en HR 9 oktober 2009, *NJ* 2010/387, m.nt. J.B.M. Vranken (*Vilt*)) en principieel op het gebied van werkgeversaansprakelijkheid HR 11 maart 2005, *NJ* 2010/309, m.nt. T. Hartlief (*ABN AMRO/Nieuwenhuys*), r.o. 4.1.2.: '(...) wat bij het ene individu tot uiting komt als lichamelijke klacht, zal bij de andere naar buiten komen in de vorm van een psychische klacht. Er is derhalve noch een principiële noch een praktische rechtvaardiging om de schade waartegen art. 7:658 BW bescherming beoogt te bieden, te beperken tot gevallen (...) waarin (alleen) lichamenlijk letsel is opgetreden.'

Zie voorts voor literatuur over psychische schade in de werkomgeving M.S.A. Vegter, *Vergoeding van psychische schade* (diss. Amsterdam VU), Den Haag 2005 en S.D. Lindenbergh, *Arbeidsongevallen en beroepsziekten*, Deventer 2009, p. 275. Zie over 'shockschade' nader nr. 16. Zie voor buitenlandse bronnen met name het standaardwerk van Peter Handford, *Mullany & Handford's Tort*

liability for psychiatric damage, Thomson Lawbook Co. 2006 en voorts Harvey Teff, *Causing Psychiatric and emotional harm, Reshaping the boundaries of Legal liability*, Oxford: Hart 2009. Zie over secundaire victimisatie bijvoorbeeld N. Elbers, *Empowerment of injured claimants. Investigating claim factors, procedural justice, and e-health* (diss. VU), Amsterdam 2013.

De vertaalslag van feitelijke aantasting naar een recht op schadevergoeding is uiteraard niet alleen een juridische aangelegenheid. Veelal wordt ook deskundigheid uit andere disciplines ingeroepen, met de complicerende gevolgen daarvan.

De kwestie of iemand feitelijk beperkingen ondervindt in het dagelijks leven of in zijn werk, is een vraag die doorgaans niet door juristen kan worden beantwoord. Dat geldt evenzeer voor de vraag of dergelijke beperkingen het gevolg zijn van de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid wordt gebaseerd (*condicio sine qua non*-verband). Op dit gebied wordt veelvuldig de hulp ingeroepen van medici en arbeidsdeskundigen. Zie over de deskundige in het civiele proces uitvoerig G. de Groot, *Het deskundigenadvies in de civiele procedure* (diss. Amsterdam VU), Deventer 2008. Zie met betrekking tot vaststelling van schade C.G. Heslen, S.D. Lindenbergh & G.E. van Maanen, *Schadevaststelling en de rol van de deskundige*, Deventer 2008. Zie voor de relevantie en complicaties bij het inroepen van deskundigen voor de vaststelling van verlies aan arbeidsvermogen nader nr. 20.

3 Plan van behandeling

Deze monografie is als volgt opgebouwd. Na deze inleiding volgt eerst een overzicht van de structuur van het civiele aansprakelijkheidsrecht (hoofdstuk 2). Daarna wordt meer uitvoerig ingegaan op de wettelijke regeling van de vergoeding van personenschade en op de vraag wie in dat verband welke aanspraak toekomt (hoofdstuk 3). Het gaat hier om de positie van de gekwetste zelf, alsmede om die van anderen ('derden') die als gevolg van die kwetsing schade lijden. Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 ingegaan op de vergoeding van schade wegens verlies aan arbeidsvermogen, in hoofdstuk 5 op de vergoeding van ander nadeel dan vermogensschade en in hoofdstuk 6 op schade door overlijden. In hoofdstuk 7 wordt verkend welke andere vormen van personenschade dan schade als gevolg van letsel en overlijden zich zoal kunnen voordoen. In hoofdstuk 8 worden de kosten van verhaal en de wettelijke rente besproken. Hoofdstuk 9 behandelt de vraag uit welke andere bronnen dan het aansprakelijkheidsrecht de benadeelde in geval van personenschade kan putten en hoe dergelijke 'voordelen' van betekenis zijn voor de aanspraak op schadevergoeding. In hoofdstuk 10 komen, ten slotte, enkele procedurele aspecten en de verjaring van de vordering tot schadevergoeding aan bod.

HOOFDSTUK II

Civielrechtelijke aansprakelijkheid

4 Inleiding

Wie schade lijdt als gevolg van de aantasting van zijn persoon zal veelal trachten langs verschillende wegen in zijn behoeften te voorzien. In deze monografie staat het verhalen van personenschade op grond van het civiele aansprakelijkheidsrecht centraal.

Zie over buiten het civiele aansprakelijkheidsrecht gelegen bronnen van dekking van personenschade (eigen verzekeringen, sociale zekerheid), vooral met het oog op hun verhouding tot het civiele aansprakelijkheidsrecht, nader hoofdstuk 9.

Aan het stelsel van civiele aansprakelijkheid ligt het vertrekpunt ten grondslag dat ieder zijn eigen schade draagt, tenzij er een grond is die de afwenteling van deze schade op een ander rechtvaardigt. In dat geval dient de aansprakelijke de benadeelde zo veel mogelijk te plaatsen in de situatie waarin deze (vermoedelijk) zou hebben verkeerd indien de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid berust niet zou hebben plaatsgehad.

Zie over dit vertrekpunt T. Hartlief, *Ieder draagt zijn eigen schade* (oratie leiden), Deventer 1997, die wijst op de – relatief – hoge drempels die gelden voor civielrechtelijke aansprakelijkheid, maar ook op de volledige vergoeding die na het passeren van die drempels volgt. Het civiele aansprakelijkheidsrecht biedt daarmee voordelen boven andere vergoedingsstelsels, zoals eigen verzekeringen of sociale zekerheid, die veelal slechts voorzien in dekking van een deel van de geleden vermogensschade en doorgaans niet in vergoeding van ander nadeel dan vermogensschade.

In dit hoofdstuk staan de grondslagen voor vergoeding van personenschade centraal en wordt ook ingegaan op de verhouding tussen de grondslag waarop de aansprakelijkheid berust en de omvang van de schadevergoeding. Ten slotte wordt aandacht besteed aan contractuele beperking van aansprakelijkheid en aan de dekking van de aansprakelijkheid voor personenschade door middel van aansprakelijkheidsverzekeringen.

De vraag aan welke personen een aanspraak toekomt, wordt besproken in hoofdstuk 3.

5 Grondslagen voor civielrechtelijke aansprakelijkheid

De gronden waarop personenschade krachtens civielrechtelijke aansprakelijkheid op een ander kan worden afgewenteld, zijn te onderscheiden in contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid – ‘contract’ en ‘delict’ – en kort gezegd in ‘fout’ en ‘risico’. Deze grondslagen en hun vereisten zullen hier niet in extenso worden besproken. Hier wordt volstaan met een overzicht.

Voor het overige wordt verwezen naar literatuur waarin de materie genoegzaam wordt behandeld.

In de praktijk zijn de meeste vorderingen tot vergoeding van personenschade terug te voeren op ongevallen in het verkeer, ongevallen op de werkvloer en medische fouten. Daarnaast ontstaat letsel vaak op het gebied van sport en spel en in huis-tuin-en-keukensituaties, zij het dat dan veelal een zekere drempel voor aansprakelijkheid pleegt te worden aangenomen. Zie bijvoorbeeld HR 28 juni 1991, NJ 1992/622 (*Dekker/Van der Heijden; Natrappen*); HR 2 mei 2000, NJ 2001/300 (*Zusjes Jansen*) en HR 28 maart 2003, NJ 2003/718, m.nt. onder NJ 2003/719 (*Hettinga en Ypma/De Vries*) en HR 28 maart 2003, NJ 2003/719, m.nt. C.J.H. Brunner (*Broere/Kegel*). Personenschade wordt verder dikwijls veroorzaakt door geweldsdelicten. In die gevallen is – afgezien van gevallen van noodweer – de vestiging van aansprakelijkheid doorgaans weinig problematisch, maar gelden voor de benadeelde emotionele drempels voor verhaal en is de schade veelal niet door een verzekering gedekt. Zie over voorzieningen in het strafproces op dit punt nr. 56. Zie meer in het algemeen over contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid voor schade Engelhard/Van Maanen, *Aansprakelijkheid schade* (Mon. BW nr. A15) 2008.

De veroorzaker van personenschade is aansprakelijk uit contract wanneer hij is tekortgeschoten in de nakoming van zijn contractuele verplichtingen en hij uit dien hoofde tot schadevergoeding verplicht is (art. 6:74 BW). Het kan hier gaan om de meest uiteenlopende contracten. Ten aanzien van sommige contracten bevat de wet evenwel met zoveel woorden een zorgplicht die de veiligheid van een contractpartij op het oog heeft en waarvan schending tot aansprakelijkheid leidt. Met het oog op personenschade valt in het bijzonder te wijzen op art. 7:453 BW inzake de verplichtingen van degene die medische zorg verleent en op art. 7:658 lid 1 BW dat voorziet in een zorgplicht van de werkgever voor de veiligheid van zijn werknemers.

Zie over aansprakelijkheid voor medische fouten uitvoerig R.P. Wijne, *Aansprakelijkheid voor zorggerelateerde schade* (diss. EUR), Den Haag 2013. Nu tussen de behandelde en de arts doorgaans een contractuele relatie bestaat, zal tekortschieten van de arts kunnen worden aangemerkt als tekortkoming in de nakoming van een contractuele verplichting. Zie over de vraag wie partij is bij een geneeskundige behandelingsovereenkomst HR 8 september 2000, NJ 2000/734, m.nt. A.R. Bloembergen (*Baby Joost*). Dit laat onverlet dat fouten van artsen tevens jegens de patiënt (wanneer het handelen ook los van het contract onrechtmatig is) of jegens een derde als onrechtmatige daad kunnen worden aangemerkt. Zie voor een voorbeeld van het laatste HR 18 maart 2005, NJ 2006/606, m.nt. J.B.M. Vranken (*Baby Kelly*), waarin de doorkruising van het recht om zelf te beschikken over voortplanting jegens de vader als onrechtmatige daad werd aangemerkt. De centrale aansprakelijkheid van het ziekenhuis (art. 7:462 BW) geldt alleen voor contractuele verhoudingen tussen arts en patiënt, aldus MvT *Kamerstukken II* 1989/90, 21 561, nr. 3.

Art. 7:658 lid 1 BW bevat een zorgplicht van de werkgever voor de veiligheid van zijn werknemers, waarvan schending leidt tot aansprakelijkheid op grond van art. 7:658 lid 2 BW. Voor wat betreft

de aansprakelijkheid van de werkgever kan daarnaast worden gewezen op de in de rechtspraak op grond van art. 7:611 BW (goed werkgeverschap) ontwikkelde verplichtingen. Het gaat hier enerzijds om een zorgplicht voor de veiligheid bij met de arbeid verbonden risico's, zoals bedrijfsuitjes, of risico's die de werknemer in verband met het werk in de privésfeer loopt (HR 22 januari 1999, NJ 1999/534; AA 1999, p. 275-281, m.nt. T. Hartlief (*Stichting Reclassering Nederland/S*) en HR 17 april 2009, AA 2009, p. 646, m.nt. T. Hartlief (*M/V Communicatie/Van den Brink*)), en anderzijds om een verplichting om te voorzien in een behoorlijke verzekering voor verkeersongevallen van werknemers (vgl. onder meer HR 1 februari 2008, NJ 2009/330 (*Maasman/AKZO*)). De laatste grondslag voorziet niet in een aanspraak op vergoeding van alle schade die het gevolg is van het ongeval, maar slechts van schade die door een behoorlijke verzekering zou zijn gedekt. Zie over aansprakelijkheid van de werkgever voor personenschade van zijn werknemer uitvoerig S.D. Lindenbergh, *Arbeidsongevallen en beroepsziekten*, Deventer 2009 en Y.R.K. Waterman, *De aansprakelijkheid van de werkgever voor arbeidsongevallen en beroepsziekten* (diss. Rotterdam), Den Haag 2009.

Ook bij vervoercontracten voorziet de wet in zorgplichten met het oog op de veiligheid van reizigers, alsmede in specifieke regels met betrekking tot vergoeding van personenschade. Vgl. voor een aansprakelijkheid met een zeer beperkt overmachtverweer in geval van personenvervoer art. 8:80 e.v. BW. In dat geval is de omvang van de aansprakelijkheid wel aan limieten gebonden. Zie voorts voor de reisovereenkomst art. 7:507 e.v. Zie over aansprakelijkheid voor op reis opgelopen letsel A.I. Schreuder, 'Letsel op vakantie: in Nederland verhalen?', *VR* 2014/183.

Van de aansprakelijkheid voor schade die het gevolg is van *tekortschieten* in de nakoming van een verbintenis uit overeenkomst moet worden onderscheiden de verplichting tot schadevergoeding die als zodanig voortvloeit uit het contract, zoals de verplichting tot uitkering krachtens een verzekeringspolis.

Het gaat hier om een 'primaire' contractuele verplichting tot schadevergoeding op grond van een verzekeringsovereenkomst, zoals een ongevallenpolis of een reisverzekering. Op de nakoming van de verplichting tot uitkering krachtens een dergelijke verzekering zijn de regels inzake wettelijke verplichtingen tot schadevergoeding (art. 6:95 e.v. BW) niet – althans niet rechtstreeks – van toepassing. De inhoud en omvang van deze verplichtingen worden beheerst door (uitleg van) het contract zelf. Zie uitdrukkelijk HR 8 juli 1993, NJ 1994/210, m.nt. M.M. Mendel (*Hoogenboom/Unigarant*), dat een geval betrof waarin een vakantieganger op grond van een reisverzekering uitkering vorderde ter zake van schade als gevolg van een in verband met letsel opgelopen 'conversie histerie'. Zie voor de consequenties van dit onderscheid op het punt van de vaststelling van causaal verband tussen gebeurtenis en letsel A.J. Akkermans, 'Causaliteit bij letselschade en medische expertise', *TVP* 2003/2, p. 93-104. Voor wat betreft personenschade valt in dit verband vooral te denken aan ongevallenverzekeringen, arbeidsongeschiktheidsverzekeringen en bijvoorbeeld een door een werkgever ten behoeve van zijn werknemers afgesloten verzekering tegen de risico's die deze werknemers in het verkeer lopen.

Buiten schending van contractuele verplichtingen kan aansprakelijkheid van de veroorzaker van personenschade worden gebaseerd op onrechtmatige daad (art. 6:162 BW).

Met betrekking tot personenschade kan in het bijzonder worden gedacht aan de in de rechtspraak ontwikkelde aansprakelijkheid voor gevaarstelling, die is terug te voeren op het nog immer actuele HR 5 november 1965, NJ 1966/136 (*Kelderluik*). Uiteraard kan ook worden gedacht aan aansprakelijkheid wegens schending van uiteenlopende wettelijke plichten, zoals bijvoorbeeld neergelegd in het Wetboek van Strafrecht.

Zie over de aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad uitvoerig Jansen, *Onrechtmatige daad: algemene bepalingen* (Monografieën BW nr. B45) 2009; A.J. Verheij, *Onrechtmatige daad* (Monografieën Privaatrecht nr. 4) Deventer 2005; C.C. van Dam, *Aansprakelijkheidsrecht, een grensoverschrijdend handboek*, Den Haag 2000; Asser/Hartkamp & Sieburgh 6-IV* 2011; J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer 2015, alsmede de *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer. Zie voor rechtsvergelijkende gegevens onder meer C.C. van Dam, *European Tort Law*, Oxford: Oxford University Press 2013.

Ten slotte kan aansprakelijkheid voor personenschade worden gegrond op de wettelijke kwalitatieve aansprakelijkheden.

Wat betreft de vergoeding van personenschade valt hier te denken aan de aansprakelijkheid van ouders voor kinderen (art. 6:169 BW), van werkgevers voor door hun werknemers aan derden toegebrachte schade (art. 6:170 BW), van opdrachtgevers voor door niet-ondergeschikten toegebrachte schade (art. 6:171 BW), van bezitters (of bedrijfsmatig gebruikmaken, art. 6:181 BW) voor schade als gevolg van gebrekkige roerende zaken (art. 6:173 BW), dieren (art. 6:179 BW) of opstallen (art. 6:174 BW) en aan schade door gevaarlijke stoffen (art. 6:175 e.v. BW) of door producten (art. 6:185 BW). Voorts kan worden gedacht aan aansprakelijkheid voor door motorrijtuigen toegebrachte schade op grond van art. 185 Wegenverkeerswet 1994.

Zie over deze aansprakelijkheden uitvoerig Oldenhuis, *Onrechtmatige daad: aansprakelijkheid voor personen* (Mon. BW nr. B46) en Bauw, *Onrechtmatige daad: aansprakelijkheid voor zaken* (Mon. BW nr. 47); Asser/Hartkamp & Sieburgh 6-IV* 2011; J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer 2015, alsmede de *Groene Serie Onrechtmatige daad*, Deventer.

Aan de hiervoor genoemde algemene regels inzake aansprakelijkheid uit contract en onrechtmatige daad wordt veelal een bijzonder beschermend karakter toegedacht wanneer personenschade in het geding is.

Zo spelen in het kader van de toetsing aan de gezichtspunten uit het Kelderluikarrest, die niet alleen aan de orde is bij art. 6:162 BW, maar ook bij bijvoorbeeld art. 7:658 BW en bij verschillende kwalitatieve aansprakelijkheden, de aard en de ernst van de (mogelijke) gevolgen een rol. In dat verband zullen bij de kans op het ontstaan van letselschade hoge eisen worden gesteld aan de in acht te nemen zorgvuldigheid.

Voorts speelt het feit dat het gaat om een schending van een verkeers- en veiligheidsnorm – normen die typisch beogen te beschermen tegen personenschade – in verschillende opzichten een rol: bij het bewijs van causaal verband ('omkeringsregel'), bij de toerekening van gevolgen (art. 6:98 BW) en bij het beschermingsbereik van de norm in het kader van 'shockschade' (zie nader nr. 16) wordt aan de aard van deze normen een bijzondere beschermende werking toegekend.

Zie over het aspect van slachtofferbescherming in het schadevergoedingsrecht meer specifiek S.D. Lindenbergh, 'Slachtofferbescherming: beginsel of rode draad?', in: J. Spier & W.A.M. van Schendel (red.), *Schadevergoeding: een eeuw later*, Deventer 2001, p. 97-101.

6 Vestiging en omvang

Is iemand op één van de hiervoor genoemde gronden aansprakelijk, dan worden de inhoud en omvang van de verplichting tot schadevergoeding vastgesteld volgens de regels van Afdeling 6.1.10 (art. 6:95 e.v.) BW.